

**HÁZNAGY ANDRÁS (1913–1987):
SEMMEIWEIS IGNÁC (1818–1865) ORVOSDOKTORI
DISSZERTÁCIÓJA: DE VITA PLANTARUM¹**

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet és a Semmelweis Orvostörténeti
Múzeum, Könyvtár és Levéltár munkatársai, Gazda István vezetésével
Közreműködött: Kapronczay Károly és Szállási Árpád**

(...) Semmelweis életművének méltatásakor Novák professzor, a SZOTE Gyógynövény- és Drogismereti Intézet igazgatója úgy vélte, hogy az életrajzi adatok sorában hézagot képez az a tény, hogy mind ez ideig nem fordították le magyarra Semmelweis latin nyelven írott orvostudományi értekezését. Ez a hiányosság valóban fennállott abszolút értelemben, de annak speciális vonatkozása is volt. A disszertáció eredeti címe: 'Tractatus de vita plantarum', amit magyar fordításban a legjobban megközelít 'A növények életéről' cím. Nemcsak Semmelweisszel kapcsolatosan támasztott különös érdeklődést e tárgykör, de feltétlenül figyelmet érdemelt abból a szempontból is, hogy közel másfél százada, orvostudományi értekezés keretein belül, mit és hogyan írtak a növényekről.

A kérdés mai szemlélet alapján aligha világítható meg, és e szemszögből értelmetlen lenne anank tárgyalása. Annál kevésbé értelmetlen azonban a disszertáció megközelítése abból a szempontból, hogy a múlt század ötödik évtizedében az orvostudományban milyen kapcsolata volt a növényekkel? Mert az egész munka fordításával összefüggően először azt kell eldönteni, hogy az akkori helyzetben maga a téma bírt-e jelentőséggel – attól eltekintve, hogy abban az időben hivatalos elfogadásra és minősítésre talált –, másodsor kötelességünknek véltük a közrebocsátáskor mai ismereteink alapján, de tudomásul véve a közel másfél százados tényeket, a munkának némi értékelését adni.

A téma jelentőségének rövid kifejtésekor előljáróban le kell szögezni, hogy Semmelweis korában a „natura sanat, medicus curat” megállapításnak az orvosi tevékenységre vonatkozó része, az akkori idők fizioterápiás és sebészi beavatkozásain kívül döntő szerepet juttatott a növényekből készült gyógyszereknek. Annak a néhány elemnek (vas, higany, kén, foszfor, nátrium stb.) illetve a belőlük nyert vegyületeknek száma eltörpül a növényekből nyert komplex kivonatok száma mellett. A tinkturák, vinunok, extraktumok, valamint a belőlük nyert egyéb hivatalos, vagy nem hivatalos készítmények, háziszerek uralták e vonatkozásban az akkori idők gyógyászati arzenálját. Amikor ezt megemlítjük, még nem tettük szová a népi és hivatalos gyógyászatban alkalmazott nagyszámú drogot és az azokból előállított teakeverékeket! Semmelweis témaválasztása tehát minden szempontból megalapozott és időszerű volt. Értekezésének tárgyválasztásával egyébként nem volt egyedülálló, ami szintén igazolja a tárgyalás anyagának időszerű voltát.

¹ Forrás: Háznagy András: Semmelweis orvostudományi disszertációja. = Orvostörténeti Közlemények 55–56 (1970) pp. 241–244. (Részlet: pp. 241–242.) (Az Orvostörténeti Közlemények teljes egészében közli Semmelweis orvostudományi disszertációjának magyar fordítását – a szerk. megj.)

A növények életében központi szerepet játszó, alapvető biokémiai feladatok lényegéről 130 éve alig tudtak valamit. Az értekezés mindenesetre igyekszik mindazt összefoglalni, ami abban az időben morfológiai sejtani, szövettani és élettani vonatkozásban ismert volt. A dolgozat keletkezésének időpontja egybeesik a természettudományos szemléletet forradalmasító felfedezések elterjedésével.

A 19. század harmadik évtizedében vált ismertté, hogy a sejtfalak által bezárt térben helyet foglaló nyálkás anyagnak (protoplaszma) szerepe döntő lehet az életfolyamatokban, a sejtmagot pedig 1831-ben fedezték fel. De a fajok keletkezésének exakt darwini megfogalmazása (1859) előtt már évszázadokkal megkezdődött és a 19. század első évtizedeiben tetőzött az élővilág fejlődésének alapkérdéseivel foglalkozó tudományos igényű munka. Végül a fiziológusok számára objektív kiinduláshoz alapul szolgált az évszázados „vis vitalis” elmélettel szemben a különböző energiafajok fokozatos megismerése. A disszertáció megalkotásának időpontjában már lényegében ismert volt az az összefüggéslánc, mely az energia megmaradásának rendkívül fontos törvényében jutott el csúcspontjához. Tehát a sejt lényegi megismerése, a fajok fejlődésének dinamikája, dialektikus mozgástörvénye és az energia összmenyiségének állandó jellege irányították a 19. század derekának természettudományos gondolkodását. Ebből a három szálból fonódott össze az a minden eszmei „megterhelést” elviselő szilárd alap, amelyen épülve a mai természettudományos világgép létrejöhett.

Az értekezésben bőséges nyomát találjuk annak az elméletnek, amely mai megfogalmazásban az életet, az anyagnak az idők folyamán kialakult mind magasabb rendű mozgásformájaként ismerte meg. Visszatérő jelleggel állandóan utal az anyagcsere-termékek és környezet meg nem szűnő kölcsönhatására, és ezzel kulcsát adja a további fejlődésnek. (...)